समवर्णशोभाः । भ्राजिष्णवो दाड़िमबीजवर्णास्तथा परे किंशुकपुष्पभासः । सिन्दूरपद्मोत्पलकुङ्कुमानां लाक्षारसस्यापि समानवर्णाः । सान्द्रेऽतिरागे प्रभया स्वयैव भान्ति स्वलक्ष्म्या स्फुटमध्यशोभाः । भानोश्च भासा मनुवेधयोगमासाद्य रश्मिप्रकरेण दूरम् । पार्श्वानि सर्वाण्यनुरञ्जयन्ति गुणोपपन्नाः स्फटिकप्रसूताः । कुसुम्भनीलीव्यतिमिश्ररागप्रत्यग्ररक्ताम्बरतुल्यभासः । तथा परे ऽरुष्करकण्टकारीपुष्पत्विषो हिङ्गुलकत्विषोऽन्ये । चकोरपुंस्कोकिलसारसानां नेत्रावभासश्च भवन्ति केचित् । अन्ये पुनर्नातिविपुष्पितानां तुल्यत्विषः कोकनदोदराणाम् । प्रभावकाठिन्यगुरुत्वयोगैः प्रायः समानाः स्फटिकोद्भवानाम् । आनीलरक्तोत्पलचारुभासः सौगन्धिकाख्या मणयो भवन्ति । यो मन्दराभः कुरुविन्दजेषु स एव जातः स्फटिकोद्भवेषु । निरर्चिषोऽन्तर्बहुलीभवन्ति प्रभाववन्तोऽपि न तत्समानाः । ये तु रावणगङ्गायां जायन्ते कुरुविन्दकाः । पद्मरागा घनं रागं बिभ्राणाः स्वस्फुटार्च्चिषः । वर्णानुयायिनस्तेषामन्ध्रदेशे तथाऽपरे । न जायन्ते तु ते केचित् मूल्यलेशमवाप्नुयुः । तथैव स्फटिकोत्थानां देशे तुम्बुरसंज्ञके । सधर्माणः प्रजायन्ते स्वल्पमूल्या हि ते स्मृताः" । जात्यादि "माणिक्यस्य प्रवक्ष्यामि यथा जातिचतुष्टयम् । ब्रह्मक्षत्रियवैश्याश्च शूद्राश्च यथाक्रमम् । रक्तश्वेतो भवेद्विप्रस्त्वतिरक्तस्तु क्षत्रियः । रक्तपीतो भवेद्वैश्यो रक्तनीलस्तथाऽन्त्यजः । पद्मरागो भवेद्विप्रः कुरुविन्दस्तु बाहुजः । सौगन्धिको भवेद्वैश्यो मांसखण्डस्तथान्त्यजः । गोणपद्मसमाकारः खदिराङ्गारसप्रभः । पद्मरागो द्विजः प्रोक्तश्छायाभेदेन सर्वदा । गुञ्जासिन्दूरबन्धूकनागरङ्गसुप्रभः । दाड़िमीकुसुमाभासः कुरुविन्दस्तु बाहुजः । हिङ्गुलाभाशोकपुष्पाभमीषत्पीतलोहितम् । जवालाक्षारसप्रायं वैश्यं सौगन्धिकं विदुः । आरक्तः कान्तिहीनश्च चिक्कणश्च विशेषतः" । मांसखण्डसमाभासो ह्यन्त्यजः पापनाशनः" । तद्दोषादि "माणिक्यस्य समाख्याता अष्टौ दोषा मुनीश्वरैः । द्विच्छायश्च द्विरूपश्च सम्भेदः कर्करस्तथा । अशोभनं कोकिलञ्च जलं धूम्राभिधश्च वै । गुणाश्चत्वार आख्याताश्छायाः षोड़श कीर्त्तिताः" । छायास्तु पूर्वोक्ता एव "छाया द्वितयसम्बन्धाद् द्विच्छायं बन्धुनाशनम् । द्विरूपं द्विपदं तेन माणिक्येन पराभवः । सम्भेदो भिन्नमित्युक्तः शस्त्रघातविधायकः । कर्करं कर्करायुक्तं पशुबन्धुविनाशकृत् । दुग्धेनेव समालिप्तं मणेः पुटकमुच्यते । अशोभनं समुद्दिष्टं माणिक्यं बहुदुःखकृत् । मधुबिन्दुसमच्छायं कोकिलं परिकीर्त्तितम् । आयुर्लक्ष्मीर्यशो हन्ति सदोषं तन्न धारयेत् । रागहीनं जलं प्रोक्तं धनधान्यापवादकृत् । धूम्रं धूमसमाकारं वैद्युतं भयमावहेत्" । तथा "शोभाद्वितयवन्तो ये मणयः क्षतिकारकाः । उभयत्र पदं येषां तेन च स्यात् पराभवः । भिन्नेन युद्धे मृत्युः स्यात् कर्करं धननाशकृत् । दुग्धेनेव समालिप्तः पुटके यस्तु सम्भवेत् । दुःखकृत् स समाख्यातो न नृपैरक्षणीयकः । मधुबिन्दुसमा शोभा कोकिलानां प्रकीर्त्तिता । तेषां च बहुभेदाः स्युर्न ते धार्य्या कदाचन" । अथ गुणाः "गुरुत्वं स्निग्धता चैव वैमल्यमतिरक्तता । वर्णाधिकं गुरुत्वञ्च स्निग्धता समताऽच्छता । अर्चिष्मत्ता महत्ता च मणीनां गुणसंग्रहः" । फलम् "ये कर्कराश्छिद्रमलोपदिग्धाः प्रभाविमुक्ताः परुषा विवर्णाः । न ते प्रशस्ता मणयो भवन्ति समानतो जातिगुणैः समस्तैः । दोषोपसृष्टं मणिमप्रबोधाद्बिभर्त्ति यः कश्चन कश्चिदेकम् । तं बन्धुदुःखायसबन्धवित्तनाशादयो दोषगुणाः भजन्ते । सपत्नमध्येऽपि कृताधिवासं प्रमादवृत्तावपि वर्त्तमानम् । न पद्मरागस्य महागुणस्य भर्त्तारमापत् समुपैति काचित् । दोषोपसर्गप्रभवाश्च ये ते नोपद्रवास्तं समभिद्रवन्ति । गुणैः स मुख्यैः सकलैरुपेतो यः पद्मरागं प्रयतो बिभर्त्ति" । परीक्षा यथा "बालार्ककरसंस्पर्शात् यः शिखां लोहितां वमेत् । रञ्जयेदाश्रयं वापि स महागुण उच्यते । दुग्धे शतगुणे क्षिप्तो रञ्जयेद्यः समन्ततः । वमेच्छिखां लोहितां वा पद्मरागः स उत्तमः । अन्धकारे महाघोरे यो न्यस्तः सन्महामणिः । प्रकाशयति सूर्य्याभः स श्रेष्ठः पद्मरागकः । पद्मकोषे तु यन्न्यस्तं विकाशयति तत्क्षणात् । पद्मरागवरो ह्येष देवानामपि दुर्लभः । सर्वारिष्टप्रशमनाः सर्वसम्पत्तिदायकाः । चत्वारस्तु मयोद्दिष्टा गुणिनश्च यथोत्तरम् । यो मणिर्दृश्यते दूराज्ज्वलदग्निसमच्छविः । वंशकान्तिः स विज्ञेयः सर्वसम्पत्तिकारकः । पञ्चसप्तनवविंशतिरागः क्षिप्त एव सकलः खलु वस्त्रे । वर्जयेद्वमति वा करजालमुत्तरोत्तरमहागुणिनस्ते । नीलं रसं दुग्धरसं जलं वा ये रञ्जयन्ति द्विशतप्रमाणम् । ते ते यथापूर्वमतिप्रशस्ताः सौभाग्यसम्पत्तिविधानदाश्च" । परि-